

צנון מצוי *Raphanus raphanistrum* - צמח חודש

שבת תשע"ט

כתב: שיר ורד

תקציר: צנון מצוי *Raphanus raphanistrum* הוא צמח חד-שנתי ממשפחת המצליבים הגדל בבתות, שדות ומעזבות בצפון הארץ ומרכזה. הצמח מסתעף בבסיסי, בעל עלים דמויי כינור שעירים דלילות ושיכניים למגע. שגובהו 30-50 ס"מ. הכותרת בצבע קרם או ורוד-חיוור והיא מעוטרת בעורקים סגולים בולטים. מין זה קרוב לצנון התרבותי שכנראה תורבת ממנו. שכיח בעיקר באדמות חוליות במישור החוף אך גדח גם בדגם "בודד" בחגורת הספר, בעמקים ובנגב המערבי.

=====

צנון מצוי *Raphanus raphanistrum*, הינו צמח חד שנתי ממשפחת המצליבים הגדל בבתות, שדות ומעזבות בצפון הארץ ומרכזה. הסוג צנון כולל כ 10 מינים הגדלים בעולם הישן. בארץ גדלים 2 מינים. צנון מצוי וצנון פגיוני. מין שלישי הקרוי צנון משתלשל, הועבר לסוג אחר (Quidproquo) אך שם הסוג בעברית טרם שונה.

שמו המדעי של הסוג וגם של המין קרוי על שם המילה היוונית העתיקה *raphanus*, שפרושו שורש מעובה. שמו העברי של הסוג צנון הינו שם קדום המופיע במשנה במספר מקומות. מקור שם הסוג העברי לא ברור ויש הקושרים אותו עם המילה הערבית צונאן המבטא ריח רע, בדומה לשמו הארמי של הצנון פוגלא ושמו הערבי פוג'אל המקביל למילה העברית פיגול המתאר מאכל שנפסל לאכילה, כל זה בגלל ריחו החרף של הצנון התרבותי. שם המין העברי ניתן לו עקב המצאותו הרבה בבתי גידול מופרעים. אזור תפוצתו הטבעית של הצנון המצוי הוא מערב אסיה, צפון אפריקה וארופה. הצנון המצוי הינו צמח המתפשט בקלות בבתי גידול פגועים והפך לצמח פלשני באזורים רבים בעולם (כולל אמריקה ואוסטרליה). בארץ הוא גדל גם בבתי גידול טבעיים וגם בבתי גידול הרוסים ומופרעים, בייחוד בקרקעות חמרה במישור החוף ובבתות גיר בצפון הארץ.

מימין: פרח צנון מצוי בשלב נקיבי (שלב מאוחר, פרוטוגינה); אופייני צבע פרח קרם ועורקים סגולים הבולטים גם באולטרה סגול. צילם שיר ורד ©

במרכז: תפוחת של צנון מצוי בחודש פברואר. בכל תפוחות צמחי המצליבים בנויות מאשכול תפוחת "מתמשך"; אם ממשיך לרדת גשם האשכול מתארך ומוציא פרחים חדשים. צילם שיר ורד ©

משמאל: פרח צנון מצוי בעל מופע לבן. ישנם פרטים של צנון מצוי אשר פרחיהם זקנים לובשים צבע לבן אך העורקים נשארים בצבע סגול. צילם שיר ורד ©

להגדלה - לחצו על התמונות

לצנון המצוי שורש שיפודי צר, ממנו תירבתו את הצנון והצנונית הנאכלים, בתחילת החורף יוצאים עלי הבסיס של הצמח ומתפתחים בצורת שושנת של עלים גדולים וארוכים (עד 30 ס"מ) המפורצים ומחולקים לאונות. בהמשך יוצאים גבעולי הפריחה הנושאים עלים דומים בצורתם לעלי השושנת, אך קטנים בהרבה. הגבעולים זקופים או אלכסוניים ולעיתים רבות מתפצלים לגבעולי משנה (גובהם 30 עד 70 ס"מ). חלקו התחתון של הצמח (עלי שושנת וגבעולים תחתונים) שער זיפני בדרך כלל ואילו חלקיו העליונים של הצמח ובעיקר התפוחות והתרמילים קרחים או בעלי זיפים קצרים. תפוחות הצנון נמצאות בעיקר בחלקם העליון של הגבעולים. ניצני הפרחים צפופים ומרוכזים בראשי הגבעולים. פרחי הצנון הם פרחים אופייניים של משפחת המצליבים עם 4 עלי גביע, 4 עלי כותרת, 6 אבקנים ועמוד עלי אחד ארוך מהאבקנים ובראשו צלקת כדורית צהובה. עלי הגביע מאדימים. עלי הכותרת בצבע לבן עד קרם ועליהם עורקים סגולים (תכונה המופיעה בעוד מספר מינים במשפחה כמו מחרוזת משונצת ובן-חרדל מצוי). עלי הכותרת ארוכים יחסית למשפחה (כ 2 ס"מ). הפרחים הפתוחים נישאים אחד אחד על עוקצים קצרים המתארכים בפרי (כ 1 ס"מ), העוקצים בפרי נטיים באלכסון כלפני מעלה ובראשם הפרי שהוא תרמיל צר בעל מקור קצר וחסר זרעים בראשו. התרמילים זקופים ומשונצים ובתוכם כ 3 עד 8 זרעים.

מן הצנון המצוי תרבתו כבר בעת העתיקה את הצנון התרבותי ובהמשך גם את הצנונית. הצנון היה נפוץ במקומות רבים בעולם הישן כולל סין, בבל, מצרים, יוון ועוד. הצנון התרבותי נאכל גם על ידי פשוטי העם וגם בארמונות המלכים. גם הצנון המצוי שימש כצמח מאכל ותיבול לסלטים (בעיקר עלים צעירים) וכן כצמח מרפא. כמו-כן שימשו הן הצנון

המצוי והן הצנון התרבותי להפקת שמן.

מימין: שושנת עלים זקנה של צנון מצוי. עלה מחולק- מפורץ כאשר האותה האמירית גדולה במיוחד (עלה כינורי). צילם שיר ורד ©
משמאל: איור של פירות צנון מצוי. מתוך פלורה פלשתינה. התרמיל המקורי הוא צנון התנוון לפני פרק קטן בבסיס הפרי. הזרעים נדדו במשך האבולוציה אל המקור. על כן רוב הפרי הנראה באיור מורכב ממקור האלמוגץ בין הזרעים. להגדלה - לחצו על התמונות

תפוחת של צנון מצוי. הפרחים נישאים בודדים על עוקץ חסר עלי לוואי. עלי הגביע מאדימים, עלי הכותרת קרם, בעלי עורקים סגולים. צילם שיר ורד ©
להגדלה - לחצו על התמונות

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2019 צנון מצוי *Raphanus raphanistrum* - צמח חודש שבט תשע"ט,
צמח החודש העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 6.

<https://www.kalichit.org/raphanus-raphanistrum-shir>

=====

